

ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В УКРАИНА – КЪМ НОВ СВЕТОВЕН РЕД ИЛИ БОРБА ЗА ОЦЕЛЯВАНЕ НА РУСИЯ

Владимир Бабанов

THE MILITARY CONFLICT IN UKRAINE – TOWARDS NEW WORLD ORDER OR RUSSIA'S STRUGGLE FOR SURVIVAL

Vladimir Babanov

***Резюме:** Настоящата статия обръща внимание на влиянието на войната в Украйна върху световния ред и върху съдбата на Русия. Възможно ли е конфликтът да предизвика верижна реакция на други места по света и да доведе до рухване на „американския свят“, до залеза на Запада, или дилемите пред Руската федерация ще се задълбочат и ще направят съдбата ѝ неясна?*

Съществуват индикации за развитие и на двата сценария, но е възможен само един. Действията на Русия в Украйна подкопават основни принципи на съвременните международни отношения, които или ще бъдат защитени, или ще възникне опасен прецедент, който ще дестабилизира глобалната сигурност. За България това са въпроси от изключително значение.

***Ключови думи:** световен ред, международна сигурност, война, Украйна, Русия.*

***Summary:** This article centers on the effect of the Ukrainian conflict on the global order and Russia's fate. Is it conceivable that the conflict would set off a chain reaction in other parts of the world, leading to the collapse of the "American world" and the decline of the West, or will the Russian Federation's dilemmas intensify and make its destiny uncertain? Both possibilities hold potential for development, but only one is feasible. Russia's actions in Ukraine weaken basic principles of modern international relations, which would either be supported or a dangerous example that would disrupt the global security could be set. These issues are of extreme importance for Bulgaria.*

***Key words:** world order, international security, war, Ukraine, Russia*

УВОД

През февруари 2022 г. руският президент Владимир Путин реши да започне широкомащабна военна инвазия в съседна Украйна – обстоятелство, което в комбинация с глобалните последиствия от

пандемията от COVID-19, усложни допълнително международната среда за сигурност.

Подобен развой на събитията не бе неочакван с оглед струпването на войски по границата с Украйна от страна на Русия, както и изнасянето на разузнавателна информация от службите на САЩ в седмиците преди инвазията. Големите неизвестни около тази война всъщност бяха възможните последици за сигурността на Европа и на света, в изключително тежки времена.

В свят с висока степен на взаимозависимост и обвързаност между държавни и недържавни субекти, военните действия доведоха до недостиг на суровини, сътресения на международните пазари, изострена конкуренция и разделение.

Избухването на война в Европа би могло да се тълкува като сигнал за възможна промяна на световния ред, установен след Втората световна война, в който САЩ остават единствената суперсила, ангажирана с неговото поддържане, след края на Студената война и разпада на СССР.

Мнозина посочват речта на Путин на Мюнхенската конференция за сигурност през 2007 г. като заявка за промяна на статуквото и замяната му с различен международен строй, в който не съществува хегемон, налагащ едностранно своите виждания и интереси. Последвалите събития след това демонстрират убедеността на Русия в необходимостта от промяна на световния ред, но дали това е истинската причина или всъщност е опит на Руската федерация да оцелее в глобална среда, чийто реалности застрашават устоите на нейния режим и карат съседите ѝ да търсят партньорство с други субекти?

Въпросът е изключително важен поради необходимостта от разбиране на международните събития и техните последици върху националната сигурност, която се нуждае от систематично, постоянно и доживотно изследване. (S. Stoykov & V. Dimitrova, 2018)

1. Международният ред днес

Съвременният международен ред е белязан от умножаващ се брой тенденции и предизвикателства, които си взаимодействат по безпрецедентен начин. Изследванията по отношение на процеса на глобализация, възходът на недържавните играчи, разпространението на високите технологии, променящият се „баланс на силите“, са многобройни и с различен принос към осмислянето на съществуващия глобален строй.

Научната общност е разделена в опитите да бъде дефиниран съвременният международен ред, като се забелязват две доминиращи тези.

Първата е, че системата на международните отношения притежава характеристики на многополюсен ред, в който множество държави играят водещи роли не само на регионално, но и на глобално равнище. Такава гледна точка е защитавана от автори като Самир Амин, Чарлз Купчан, Томас Фрийдман, Дилип Хиро, Фарийд Закария и други. Някои от тях говорят за мирен преход от еднополюсен свят към многополюсна структура в международната система, където центърът на сила ще бъде изместен по мирен начин, без да се стига до военен сблъсък, както се е случвало многократно в историята при промяна в баланса на силите. (С. А. Kupchan, E. Adler, J. M. Coicaud & Y. F. Khong, 2001)

Други автори застъпват сходната теза, че навлизаме тепърва в зората на многополюсен свят, където няколко основни центъра на сила ще имат по-силно влияние в прилежащите им региони, а на глобално равнище нито една от тях не би имала осезаемо превъзходство над останалите. (D. Hiro, 2010)

Томас Фрийдман (2006) и Фарийд Закария (F. Zakaria, 2011) акцентират върху икономическия просперитет като основен двигател на мирния преход на силата от запад на изток и върху превръщането на световния ред в многополюсен, в който силите от Изтока ще заемат водещи позиции в международната политика.

Другата основна гледна точка е, че в света има ясно видима доминираща глобална сила, каквато е САЩ, а нововъзникващите сили, като Китай, Индия, Русия все още не притежават достатъчен военно-политически потенциал, за да оспорят американското превъзходство. Защитниците на тезата за еднополюсен свят внасят различни нюанси в осмислянето на глобалния ред в тази насока, като Робърт Кейган (R. Kagan, 2013) изтъква приноса на САЩ за развитието на съвременния свят и мрежата им от военни съюзи, изградена за неговото поддържане.

В сходен стил Джордж Фрийдман (G. Friedman, 2020) прогнозира затвърждаване на американското лидерство в дългосрочен план и запазване на доминацията на САЩ през XXI век, но не без преминаване през трудни периоди, които според него са циклични в исторически план.

Независимо от гледната точка, ясен отличителен белег на съвременната международна система е наличието на повишен хаос, скоростна динамика, както и умножаващи се причини за конфронтация между големите сили. След Втората световна война не е имало пряк въоръжен сблъсък между велики сили, поради редица обстоятелства, едно от които е наличието на ядрено оръжие, чието основно предназначение е съдържане на външна агресия, а не водене на война. Ходът на войната в Украйна обаче, поставя употребата на тактическо ядрено оръжие от страна на Руската федерация като възможен

сценарий, който би променил характера на войната, без предвидим изход.

Въпреки, че фокусът през последните години бе изместен към борбата с пандемията и последствията от нея, обичайните процеси в международната система не промениха своя курс и същност. Държавите продължиха с опитите да защитават егоистично своите интереси и да адаптират взаимодействието си с останалите, в бързо променяща се среда за сигурност. Възходът на Китай получава все по-ясно военно изражение чрез увеличаване на военния бюджет и бързото модернизиране на неговата армия. На пръв поглед, можем да заключим, че това е естествената последователност към постигането на нов баланс на силите от страна на нововъзникваща суперсила, но геополитическите реалности показват, че Пекин всъщност няма друг избор в защита на своите интереси.

Десетилетия наред Китай е поставен под сериозен геополитически натиск от присъствието на САЩ в региона на Източна Азия, където те са изградили мрежа от военни съюзи с Япония, Южна Корея, Филипините, Тайван¹, Австралия и други държави, приемащи Китай като заплаха.

Азия безспорно е фокуса за анализ, когато се говори за промяна на световния ред и предполагаемото възникване на нов, многополюсен свят. Не бива да се забравя, обаче, че никой от останалите региони не е загубил своята важност, дори напротив – събитията в Близкия изток, в Централна Азия, в Африка и особено в Европа, сигнализират за силова динамика, която би могла да отключи разрив с разрушителен потенциал на глобално равнище. Именно този потенциал поставя днешното състояние на международната система под въпрос – възможно ли е едновременно възникващото напрежение в ключови региони да доведе до геополитически загуби за световния хегемон САЩ и до изтласкване на Запада от водещите позиции в икономически, военен и политически смисъл?

Подобен сценарий обаче, не би означавал, че нововъзникващи сили като Китай, Индия и Бразилия непременно биха спечелили от разрушаването на съвременния международен ред. Съдейки по реакциите на Индия и Китай, например, по отношение на руската инвазия в Украйна, се забелязва разбиране за рисковете от попадане под санкции, затваряне на чуждите пазари и прекъсване на глобалните търговски пътища, от които техните икономики зависят. Поставянето на тези държави в категорията на предлагащи алтернатива на

¹ През 1979 г. в САЩ влиза в сила т.нар. „Акт за отношения с Тайван“, на базата на който Вашингтон би могъл да се намеси военно в полза на Тайван при евентуална военна агресия или други враждебни действия от страна на Китай.

съвременния международен ред би било прибързано, също както и да бъдат представяни като съюзници на Русия във войната в Украйна.

Съществуват, обаче, държави недоволни от водещата роля на САЩ и Запада в глобален план. Държави като Русия, Беларус, Китай, Северна Корея, Иран, Венецуела, Сирия и нарастващ брой африкански страни (главно държави с тоталитарен тип управление), демонстрират антисистемно поведение, но в същото време не успяват да предложат устойчива алтернатива на сегашния международен ред.

Според редица представители на школата на политическия реализъм, световният ред може да промени своята структура чрез значими геополитически размествания, каквито най-често има след войни. Войните не винаги се водят поради амбиции и готовност за поемане на водеща роля в световната геополитика. Понякога войните започват поради изчерпване на всички останали възможности в защита на националните интереси. Затова следва въпросът каква е целта на руската инвазия в Украйна – подготовка за преминаване към нов световен ред или борба за запазване на Руската федерация в сегашния ѝ вид?

2. Към нов световен ред

Речта на Владимир Путин, произнесена по време на Мюнхенската конференция за сигурност от 2007 г., съдържа остра критика към САЩ и Запада спрямо едностранните действия в международните отношения и в същото време акцентира върху нуждата от равноправно сътрудничество между държавите и изграждането на нов силов баланс. Същественото в речта му, несъмнено, е заявката за настъпателна външна политика от страна на Русия, която намери израз в инвазията срещу Грузия от 2008 г., намесата в Сирия от 2015 г., намесата в Украйна през 2014 г. и в широкомащабното нахлуване през 2022 г. Разбира се, от тогава руската външна политика не се ограничава единствено с военни намеси спрямо свои съседи – примери за това са намесите на паравоенни на територията на Казахстан през януари 2022 г. и мащабните кибератаки срещу Естония от 2007 г., целенасоченото разпространение на дезинформация в западните общества чрез киберпространството и дори намеса в изборни процеси на чужди държави.

Случаят с Украйна е особен поради геополитическото значение на страната за сигурността на Русия, за която разширението на НАТО на изток се възприема като заплаха и враждебен акт.

В своя статия от 2021 г., руският президент всъщност акцентира върху историческата важност на Украйна и етно-културното единство между двата народа, което е било подкопано и изкривено от недобронамения Запад. (V. Putin, 2021) Във въпросната статия,

Путин прави опит да оправдае анексирането на Крим като необходима стъпка в защита на Русия от опитите на Запада да откъсне Украйна от сферата ѝ на влияние.

Статията съдържа и общи разсъждения за преразглеждане на ролята на Русия в световната политика, утвърждаването ѝ като водеща сила и гарант на международната сигурност и на мирното съществуване на народите. Тази статия отразява руската гледна точка за световен ред, който страната преследва, но за целта е избрана война срещу Украйна – суверена държава, определяща сама своя външнополитически курс.

С военните си действия Русия определено тества установения международен ред, но по изключително деструктивен начин. Принципите на зачитане на суверенитета на чужди държави и ненамеса във вътрешните им работи бяха тотално погазени. Друг основен принцип на международното право – че подписаните договори трябва да се спазват – бе пренебрегнат, тъй като чрез Будапещенския меморандум от 1994 г. Русия се задължи да гарантира териториалната цялост на Украйна, както и нейната политическа независимост.

Въпросителните пред установения световен ред са много, поради неизвестността как други страни, недоволни от статуквото, биха възприели ситуацията. Иран, например, е държава, която вижда възможност да отслаби американската позиция в Близкия изток чрез директна военна подкрепа за Русия, което да ангажира САЩ приоритетно в Украйна. В подобна ситуация Китай успя да извърши безпрецедентен дипломатически пробив в Близкия изток и да посредничи при възобновяването на официални отношения между Иран и Саудитска Арабия. Тази реалност съдържа потенциал да промени регионалния ред и да намали влиянието на САЩ там. (M. Fantappie, & V. Nasr, 2023)

Това е изключително силен сигнал, че войната в Украйна не бива да се разглежда като изолирано събитие от регионален характер, а като част от по-мощни процеси, които в комбинация представляват общ фронт срещу установения световен ред. В този контекст все още не е достатъчно ясна позицията на Китай, който е все по-уверен в Източна Азия и в света, но не се ангажира с пряка помощ за Русия в Украйна. Безспорен факт е, че Пекин поддържа позицията на Москва в международните организации, но това е традиционно познато обстоятелство още от времето на Студената война.

Това съвсем не означава, че Китай не би се опитал да укрепи още повече своите геополитически позиции, но дали е готов да обяви открито противопоставяне срещу САЩ и Запада, наравно с Русия, все още не е ясно.

Пекин поддържа интензивни отношения също с Вашингтон и е напълно наясно с последствията при пряка конфронтация. На 14-та среща на БРИКС през 2022 г., руският президент Владимир Путин призова за мерки за създаване на нов международен валутен стандарт без използването на американския долар в момент, когато Китай настоява производители на нефт да започнат търговия с юани. (V. Raisinghani, 2023)

Доминацията на американския долар в световната търговия е един от основните признаци за съществуването на „американския ред“, затова усилията на държавите, желаещи различен световен ред са насочени в тази насока.

След началото на руската агресия в Украйна се забелязва повишена активност на международната сцена от държавите, които традиционно се възприемат като контрапункт на статуквото, а Владимир Путин се стреми да бъде в центъра на инициативите. Въпросът, обаче, е дали за Русия има разминаване между амбиции и възможности и има ли полезен ход в трудната ситуация, която сама е създала?

3. Борба за оцеляване на Русия

За Владимир Путин разпадът на СССР е най-голямата геополитическа катастрофа на XX век. Неговите усилия са посветени на възраждането на мощна и уважавана Русия във враждебен свят, в който НАТО и колективният Запад я застрашават постоянно. Започнатата война в Украйна всъщност няма ясно формулирани стратегически и военни цели. Риториката на руските официални лица е доминирана от изрази като денацификация, защита на руския народ извън границите на Русия и други неясни за причините за войната и за целите на военните действия фрази.

Смяна на режима в Киев така и не е постигната до момента, а анексирането на територии, които Русия контролира частично, трудно би могло да се представи като напредък срещу по-малобройната и зле въоръжена украинска съпротива.

В хода на военните действия обаче, Украйна започна да получава политическа, финансова и военна подкрепа от значителен брой държави от цял свят. Появата на модерно въоръжение на бойното поле постави руснаците в изключително тежка ситуация и шансовете за бърза победа се оказаха илюзорни. Русия затъва все повече в трудна ситуация, която я обрича на задълбочена изолация и нарастващи противоречия сред политическия ѝ елит. В своето годишно обръщение през февруари 2023 г., Путин използва остра риторика и обвинения към Запада, придружени със заплахи за използване на ядрено оръжие.

Войната, обаче, предизвика реакции, които усложниха допълнително дилемите пред Русия, която попадна под безпрецедентни санкции, а Швеция и Финландия изоставиха вековния си неутралитет, за да се присъединят към НАТО.

По този начин руската икономика продължава да търпи огромни щети, а целта на Русия НАТО да спре разширяването си на изток бе обезсмислена. Отговорът на Москва бе прекратяване на участието в диалога START и обявяване на намерения за разполагане на ядрено оръжие на територията на Беларус. (J. Gregory, 2023) Русия се стреми да отговаря на действията на държавите, подпомагачи Украйна, което създава предпоставки за все по-голяма ескалация на напрежението, а опциите за дипломатическо маневриране все повече се стесняват.

Съюзниците на Русия се оказаха малко и с твърде ограничени възможности. В този контекст огромен интерес предизвика посещението на Си Дзинпин в Москва през март 2023 г., преди което съществуваха предположения, че Китай би могъл да се ангажира с предоставяне на военна помощ за Русия. Това не се случи и дори нещо повече – в съвместното изявление след тридневната визита на Си се казва, че стратегическото партньорство между Китай и Русия не е насочено срещу нито една държава и не представлява „военно-политически алианс“. (Президент России, 2023)

Договореностите между двете държави не засягат пряко войната в Украйна, нито сигнализират общи намерения за промяна на геополитическата ситуация в света. Китай и Русия по-скоро демонстрират желание за адресиране на общи проблеми, целящо взаимно подсигуриране и евентуално сътрудничество в областта на пограничната сигурност и търговските взаимоотношения. Реалността показва, че колкото и да се стараят, Русия и Китай не могат да бъдат достатъчно взаимно полезни в глобален геополитически смисъл, тъй като фундаменталният интерес на Китай сочи към Тихия океан и морските пътища в Югоизточна Азия, докато за Русия жизнено важните ѝ интереси са на западната ѝ граница и Европа. И за двете държави Централна Азия представлява значителен интерес, но там се наблюдава скрит сблъсък под повърхността и все по-настъпателен Китай.

Амбицията държавно регулираният китайски юан да замени американския долар изглежда твърде илюзорна в момента, тъй като по данни на МВФ глобалните валутни резерви в долари възлиза на близо 59 %, над 20 % от резервната валута е в евро, а юанът е с едва 2.69 %, притежание на държави главно от Азия и Африка. (International Monetary Fund, 2023)

Това показва трудностите пред възможността финансовият ред да бъде променен – поне в обозримо бъдеще, шансът това да се случи е

твърде незначителен. Поради наложените санкции, за Русия е изключително трудно да използва долари и глобалната разплащателна система. Затова тези мерки целят по-скоро заобикаляне на санкциите и някаква възможност за Русия да придвижва капитали.

Ситуацията в страната се влошава поради острата липса на технологични продукти, материали и части за основни отрасли като нефтодобив, самолетостроене и др., а социалното напрежение е потискано чрез пропаганда, цензура и силови мерки. Съществуват признаци за разделение на политическия елит и напрежение във военните среди на Русия, свързано предимно с името на Евгени Пригожин като собственик на частната военна компания „Вагнер“, който изразява все по-голямо недоволство от хода на войната. (M. Katamadze, 2023)

Именно тези признаци на разделение, които се появяват на повърхността, биха могли да се окажат изключително дълбоки и това да доведе до обособяване на враждуващи фракции у руския военно-политически елит. Трудно е да бъде определен подобен сценарий като потенциално добър или лош, тъй като възможността за допълнително втвърдяване на руската външна политика е напълно реална при поява на ултранационалистическо течение във властовия апарат на Руската федерация.

Още по-трудно е да се предположи какво би счел за победа руският президент, за да прекрати войната. Неотстъпчивостта на Путин и липсата на опции биха могли да изправят Русия и света пред немислими дилеми, в които не би имало победители. Също така Русия не би могла да излезе като победител от подобна война, която е причина Международния наказателен съд да издаде заповед за арест на Владимир Путин по обвинения във военни престъпления. Съществува огромен брой вътрешни и външни фактори, породени от започнатата война, които предполагат промяна на Русия по един или друг начин.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Русия е поела курс, от който няма връщане назад. Би било прибързано да се разглеждат други държави като съюзници на Руската федерация във войната срещу Украйна, с изключение на Беларус, Иран и Северна Корея.

Китай желае да анексира Тайван, но е съмнително дали би искал да разруши същата международна система, която благоприятства за неговото икономическо развитие и свободната търговия.

Индия не би се обвързала с Русия в подобна ситуация, а съюзниците на САЩ са с категорична позиция по отношение на руската агресия. В този контекст е изключително трудно да се говори

за смяна на световния ред към момента поради липса на жизнена алтернатива с широка подкрепа.

Вероятността пред Русия да предстоят тежки времена е доста по-голяма. Поради географската близост и геополитическата свързаност, за България е изключително важно да изработи политика за национална сигурност, която да отразява факта, че разграничаването на сигурността в границите на една държава и сигурността на международно равнище придобива все по-размит характер. (Г. Кресналияска, 2022) Събитията в света и региона ще окажат своето влияние върху сигурността на България, която ясно е заявила своята принадлежност и придържането към нея е жизненоважен национален интерес.

ЛИТЕРАТУРА:

- Кресналияска, Г. (2022). Стратегически мениджмънт на сигурността – ключов фактор за формиране на ефективна политика. *Сборник доклади от Научна конференция „Актуални проблеми на сигурността 2022“*. Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски”.
- Президент России. (2023, 21 марта). *Совместное заявление Российской Федерации и Китайской Народной Республики об углублении отношений всеобъемлющего партнёрства и стратегического взаимодействия, вступающих в новую эпоху*. <http://kremlin.ru/supplement/5920>
- Фрийдман, Т. (2006). *Светът е плосък: Кратка история на XXI век*. ИК Обсидиан.
- Fantappie, M., & Nasr, V. (2023, March 22). *A New Order in the Middle East?* Foreign Affairs. <https://www.foreignaffairs.com/china/iran-saudi-arabia-middle-east-relations>
- Friedman, G. (2020). *The Storm Before the Calm: America's Discord, the Coming Crisis of the 2020s, and the Triumph Beyond*. Anchor Books.
- Gregory, J. (2023, March 26). *Putin: Russia to station nuclear weapons in Belarus*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65077687>
- Hiro, D. (2010). *After Empire: The Birth of a Multipolar World*. Nation Books.
- International Monetary Fund. (2023, March 31). *Currency composition of official foreign exchange reserves (COFER)*. <https://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>
- Kagan, R. (2013). *The world America made*. Vintage.
- Katamadze, M. (2023, 22 February). *Russia: Can Wagner head Yevgeny Prigozhin challenge Putin?* Deutsche Welle.

- <https://www.dw.com/en/russia-can-wagner-head-yevgeny-prigozhin-challenge-putin/a-64744266>
- Kupchan, C. A., Adler, E., Coicaud, J. M., & Khong, Y. F. (2001). *Power in Transition: The Peaceful Change of International Order*. United Nations University Press.
- Putin, V. (2021, July 12). *On Historical Unity between Russians and Ukrainians*. President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>
- Raisinghani, V. (2023, March 19). *Saudi Arabia says it's 'open' to the idea of trading in currencies besides the US dollar — does this spell doom for the greenback? 3 reasons not to worry*. Yahoo Finance. <https://finance.yahoo.com/news/saudi-arabia-just-said-now-213200817.html>
- Stoykov, S., & Dimitrova, V. (2018). Scientific research in the field of security – problems and solutions. *2018 International Conference on High Technology for Sustainable Development (HiTech)*. IEEE. doi: 10.1109/HiTech.2018.8566275
- Zakaria, F. (2011). *The Post-American World: Release 2.0*. W.W. Norton & Company.